DUPĂ APARIŢIA PRIMULUI VOLUM AL «DICŢIONARULUI LIMBII ROMÎNE LITERARE CONTEMPORANE»

DE

D. MACREA

În toate ţările, elaborarea dicţionarelor academice a fost însoţită de ample discuţii asupra caracterului şi proporţiilor acestor lucrări.

« Gramatici certant » spune cunoscutul dicton latin. Dar în ceea ce priveşte elaborarea dicţionarelor academice, controversele nu s-au mărginit numai între lingvişti, ci ele au cuprins totdeauna şi cercurile largi ale opiniei publice. Aceasta se explică prin faptul că dicţionarele limbilor naţionale sînt, pe drept cuvînt, privite nu numai ca opere de cunoaştere şi de cultivare a limbii, ci şi ca opere de prestigiu cultural.

Discuţiile aprinse în jurul dicţionarelor academice, dar mai ales complexitatea problemelor legate de elaborarea lor, au făcut ca realizarea acestora să dureze, în general, vreme îndelungată în toate ţările.

Academia Franceză a început alcătuirea Dicţionarului limbii franceze în 1638, la un an după înfiinţarea ei, reuşind să publice prima ediţie a lucrării abia în 1694, după 56 de ani de la începerea ei. La această ediţie au colaborat, alături de lingviştii vremii, marii scriitori ai Franţei din acea epocă, Corneille, Racine, Boileau, Bossuet, iar în secolul următor, înşişi Voltaire. Dicţionarul Academiei Franceze a avut în decurs de 250 de ani opt ediţii. El a fost una dintre cele mai viu controversate opere ale culturii franceze, dar totuşi el nu lipseşte nici astăzi de pe masa de lucru a nici unui cărturar şi scriitor francez.

Dicţionarul Academiei Germane, început de fraţii Wilhelm şi Iacob Grimm în 1852, a fost terminat abia după optzeci de ani. În Anglia, James Murray a început, în 1882, « Dicţionarul istoric al limbii engleze », în zece volume, cunoscut sub numele de Dicţionarul de la Oxford, care a fost terminat abia în 1928. Dicţionarul limbii croate, început în 1880 de Academia din Zagreb, n-a fost terminat nici pînă astăzi.

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)

Academia Rusă de Ştiinţe a publicat mai întîi la sfîrşitul secolului al XVIII-lea (1789—1795), un dicţionar normativ, cu pronunţat caracter purist, al limbii ruse, în şase volume, care a avut şi o a doua ediţie apărută între anii 1806—1822. În 1847, a publicat un «Dicţionar al slavei bisericeşti şi al limbii ruse», în patru volume (ediţia a doua în 1867), iar în 1891 a început, sub conducerea lui I. K. Grot şi apoi a lui A. A. Şahmatov, redactarea «Dicţionarului istoric al limbii ruse», în opt volume, la care s-a lucrat pînă în 1928, cînd lucrările au fost întrerupte. Academia de Ştiinţe a Uniunii Sovietice a început elaborarea «Dicţionarului limbii ruse literare contemporane», în cinsprezece volume, din care au apărut pînă acum trei volume, dar fiind conceput pe baze marriste el se găseşte în prezent în refacere.

În vreme ce se întîrzia astfel elaborarea dicţionarelor academice, lingvişti din afara academiilor au dat la iveală numeroase dicţionare valoroase, care au servit cu succes nevoile marilor mase. Astfel, în Franţa, Emile Littré a publicat în secolul trecut cunoscutul său «Dictionnaire de la langue française» (în cinci volume, 1863—1872), care este pînă astăzi unul dintre cele mai bune dicţionare ale limbii franceze. În Rusia, V. I. Dal a publicat între anii 1863—1866 «Dicţionarul limbii ruse», în patru volume (ediţia a treia în 1903—1909), iar în epoca sovietică, D. N. Uşakov a publicat «Dicţionarul limbii ruse contemporane», de asemenea în patru volume (1928—1940), iar S. I. Ojegov «Dicţionarul limbii ruse» (un volum, ed. I 1949, ed. II 1952). La noi, Lazăr Şăineanu[1] şi apoi I. A. Candrea[2] au răspuns nevoilor marelui public prin dicţionarele lor explicative care s-au bucurat de o mare răspîndire.

Încercările Academiei Romîne de a elabora dicţionarul limbii noastre au fost însoţite, ca şi în alte părţi, de aprinse discuţii principiale şi de îndelungate eforturi pentru realizarea lui practică. Controversele ivite în legătură cu elaborarea Dicţionarului limbii romîne reprezintă un aspect important al frămîntărilor noastre culturale din secolul trecut pînă astăzi, înfăţişate în mod sumar în prefaţa volumului I al «Dicţionarului limbii romîne literare contemporane», apărut în luna mai 1955.

Dacă elaborarea dicţionarului limbii noastre a dat naştere la atîtea discuţii şi controverse, aceasta se datoreşte faptului că el n-a fost niciodată privit numai ca o colecţie de cuvinte explicate, ci ca o mare operă de cultură, care a căutat întotdeauna să reflecte atît concepţia ştiinţifică despre limbă a vremii, cît şi tendinţele ei politice dominante.

Latiniştii au rămas tributarii concepţiei raţionalismului idealist al secolului al XVIII-lea, după care lingvistul era îndreptăţit să influenţeze dezvoltarea limbii potrivit scopurilor lui. Scopul politic al latiniştilor a fost trezirea conştiinţei naţionale şi cîştigarea de drepturi politice şi sociale pentru poporul romîn prin

[1] Lazăr Şăineanu, Dicţionarul universal al limbii romîne, Bucureşti, 1896.

[2] I. A. Candrea şi Gh. Adamescu, Dicţionarul enciclopedic ilustrat «Cartea Romînească», Bucureşti, 1931.

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)

relevarea originii latine a limbii noastre și prin relatinizarea ei. Pasiunea lor fanatică pentru acest crez a fost atît de mare, încît ei au dat la iveală în două rînduri operele de bază ale științei limbii, alcătuind, mai întîi, prin Samuil Micu și Gheorghe Șincai, gramatica limbii romîne [1] în 1780, și apoi prin Samuil Micu, V. Coloși, Petru Maior, I. Teodorovici și A. Teodori, Dicționarul de la Buda[2], în 1825, iar în a doua etapă, după înființarea Societății Academice Romîne, a fost întocmit «Dicționarul limbii romîne», în trei volume, de către A. T. Laurian, I. C. Massim, Gheorghe Bariț și Iosif Hodoș (1873—1876) și «Gramatica limbii romîne», în două volume, de Timotei Cipariu (1869—1877).

Cu toate greșelile ei cunoscute, Școala latinistă a fost singura direcție în lingvistica noastră din trecut care a reușit să realizeze într-un spirit unitar Gramatica și Dicționarul limbii noastre, potrivit concepției ei lingvistice și crezului ei politic.

În opoziție cu latiniștii, concepția dicționarului academic, reprezentată de B.P. Hasdeu și adoptată apoi de toți ceilalți redactori ai dicționarului pînă în 1952, a mers pe linia istoristă și poporanistă a secolului al XIX-lea, caracterizată prin considerarea limbii ca produs istoric și cuprinderea în dicționar a limbii scrise și vorbite în trecut și astăzi de întreg poporul. La discuțiile în jurul dicționarului au participat în trecut toți cărturarii noștri de seamă din Academie ca și din afara ei, situîndu-se pe diferite poziții cu caracter principial sau personal, poziții care, atunci cînd se va scrie o istorie amănunțită a etapelor realizării dicționarului limbii noastre, vor putea fi evocate cu folos.

După eșecul latiniștilor, tipul de dicționar luat ca model, mărturisit sau nu, de către lexicografii noștri a fost cel al lui Emile Littré [3]: etimologic, istoric și al uzului scris și vorbit din trecut și contemporan. Această concepție, care a stat la baza dicționarelor naționale din multe țări europene din secolul trecut pînă astăzi și care a dat și la noi, prin dicționarul lui Tiktin (Rumänisch-deutsches Wörterbuch, trei volume, 1904—1924), bune rezultate, a fost exagerată printr-un istorism excesiv în toate încercările făcute de Academie prin B. P. Hasdeu, Al. Philippide și Sextil Pușcariu, dîndu-se în elaborările acestora o mai mare importanță istoriei cuvintelor decît sensurilor lor actuale. Dicționarul devenise expresia unui tradiționalism strîmt, iar în redacția lui Sextil Pușcariu, cu un vădit caracter semănătorist. Întoarcerea spre trecut, care n-a putut fi înlăturată din lucrările dicționarului pînă în 1952, a fost caracterizată de către acad. Traian Săvulescu, președintele Academiei R.P.R. astfel: «Exageratul paseism manifestat, întoarcerea către

---

[1] Samuil Micu și Gheorghe Șincai, Elementa linguae daco-romanae sive valachicae-Vindobonae, 1780.

[2] Lexicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțescu quare de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multoru ani s-au lucratu. Seu: Lexicon Valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est. Budae, 1825.

[3] E. Littré, Dictionnaire de la langue française, Paris, 1863—1872, 5 volume.

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)

trecut, a devenit la aceştia aproape o manie. Nimeni nu s-a gîndit că limba veche nu prezintă interes în studiul limbii actuale. Dar aceasta nu poate fi un scop în sine şi nu poate fi de folos nici pentru dezvoltarea lingvisticii, nici pentru aplicaţiile ei în societate şi în învăţămînt. Este mai interesant şi mai util ca limba vorbită, limba trăită, să fie în primul rînd obiectul de cercetări al oameniilor noştri de ştiinţă »[1].

Pentru ca dicţionarul să corespundă cerinţelor epocii noastre de cunoaştere şi cultivare a bogăţiilor limbii naţionale, de răspîndire a noţiunilor ideologice şi ştiinţifice materialiste şi de ridicare a nivelului cultural al maselor, Prezidiul Academiei R.P.R. a hotărît, în iulie 1952, elaborarea unui nou tip de dicţionar şi anume al limbii romîne literare contemporane, explicativ şi normativ [2]. Adoptarea acestei hotărîri s-a făcut în urma unor largi dezbateri ştiinţifice[3], folosindu-se în acest scop bogatele învăţăminte ale discuţiilor ce au avut loc în primăvara anului 1952 în Uniunea Sovietică asupra problemelor teoretice şi practice de lexicografie [4].

Hotărîrea de a se alcătui un dicţionar al limbii literare contemporane a fost determinată şi de lipsa unui dicţionar explicativ şi normativ al limbii noastre pentru uzul marilor mase. Dicţionarele de tip practic, existente la noi, cel al lui Şăineanu sau al lui Candrea, nu mai puteau fi retipărite, deoarece ele nu mai corespund dezvoltării limbii şi culturii noastre de astăzi.

Înregistrarea şi explicarea în dicţionar a aspectului actual al vocabularului limbii noastre era imperios cerută de nevoile arzătoare ale maselor pentru a cunoaşte forma cea mai corectă, mai bogată şi mai frumoasă a limbii romîne, care este limba noastră literară contemporană. Studiul celorlalte aspecte ale vocabularului nostru a fost destinat, prin aceeaşi hotărîre a Prezidiului Academiei R.P.R. din 1952, altor tipuri de dicţionare: etimologic, istoric, de regionalisme şi de sinonime, care urmează a fi elaborate de institutele de lingvistică după apariţia « Dicţionarului limbii romîne literare contemporane ». Numai pe baza acestor dicţionare, întocmite în lumina concepţiei lexicografice materialiste, se va putea elabora, fără a se mai ajunge la impasurile din trecut, Dicţionarul general al limbii romîne. Dicţionare explicative şi normative ale limbilor literare contemporane se elaborează astăzi cu precădere şi în Uniunea Sovietică, în Ungaria şi în Bulgaria.

Faptul că dicţionarul, în forma lui de astăzi adoptată în 1952, a fost terminat de Academia R.P.R. în decurs de numai trei ani se datoreşte, în primul rînd, condiţiilor excepţionale create muncii lingvistice de către regimul de democraţie populară, precum şi valorificării critice şi completării materialului documentar strîns, începînd din 1897, pentru pregătirea dicţionarului plănuit, dar nerealizat, de Academia Romînă.

---

[1] Vezi « Studii şi cercetări lingvistice », anul III, 1952, p. 9.
[2] Ibidem.
[3] Ibidem
[4] Vezi « Voprosî iazîkoznaniia », 4, 1952, p. 114—120.

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)

Apariția primului volum al « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » a fost considerată de toți comentatorii ca un important eveniment în viața noastră culturală. Ea a fost salutată de cercurile largi ale intelectualității noastre și ale maselor cititoare cu satisfacția pe care o justifica așteptarea îndelungată a dicționarului limbii noastre. Aprecierea spontană a opiniei publice față de apariția dicționarului a fost oglindită de « Gazeta literară, » în nota care salută apariția lui astfel: « Interesul pe care l-a stîrnit în rîndurile categoriilor celor mai largi ale publicului, epuizarea într-un timp record a exemplarelor sosite în librării mărturisește pe deplin legitima nerăbdare cu care a fost așteptat dicționarul » [1].

Discuțiile care au însoțit totdeauna munca lexicografică la noi au reînceput imediat după apariția primului volum. Numeroasele articole critice publicate în revista « Contemporanul » se deosebesc însă fundamental de vechile polemici stîrnite în jurul Dicționarului Academiei, ele fiind toate pătrunse de un sănătos spirit constructiv.

În toate articolele se exprimă satisfacția pentru apariția lucrării. Acad. C. I. Parhon scrie: « Apariția primului volum al Dicționarului limbii romîne contemporane trebuie privită, fără îndoială, ca un succes important înregistrat de știința noastră lingvistică » [2].

Aceeași apreciere favorabilă o face și acad. Iorgu Iordan: « Apariția volumului I al acestei mult așteptate opere trebuie salutată, scrie d-sa ca un eveniment de importanță deosebită » [3]. Această lucrare, ca și « Gramatica limbii romîne », « va contribui în largă măsură la săvîrșirea revoluției culturale inițiată și condusă de partidul clasei muncitoare », ele fiind menite « să ușureze oamenilor din patria noastră însușirea celei mai desăvîrșite varietăți a limbii întregului popor, varietatea ei literară » [4]. Oricît ar fi de numeroase lipsurile lucrării, încheie acad. Iorgu Iordan, « ele nu micșorează valoarea dicționarului, care numai prin faptul că există realmente, că stă la dispoziția celor ce-i simt nevoia (și aceștia se numără cu zecile de mii) însemnează o realizare deosebit de merituoasă » [5].

Pentru prof. Al. Dima, publicarea dicționarului constituie « evenimentul cultural cel mai de seamă al ultimelor luni » [6], iar pentru George Ivașcu: « realizarea cea mai completă a lingvisticii noastre. El întruchipează justa ei orientare, maturitatea și eficiența ei ». « În sfîrșit, adaugă George Ivașcu, avem un dicționar științific al limbii naționale. Evenimentul merită a fi salutat fără nici un fel de reținere. E o mare faptă de cultură pe care cele 23.500 de exemplare ale primului tiraj o înscriu printre victoriile cele mai de seamă ale revoluției noastre culturale [7] »;

---

[1] « Gazeta literară », nr. 18, din 5 mai 1955.
[2] « Contemporanul », nr. 26, din 1 iulie 1955.
[3] Ibidem, nr. 20, din 20 mai 1955.
[4] Ibidem.
[5] Ibidem.
[6] Ibidem, nr. 28, din 14 iulie 1955.
[7] « Gazeta literară », nr 23, din 9 iunie 1955.

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)

Prof. Ștefan Mircescu consideră dicționarul « o operă de masivă afirmare a puterii creatoare a oamenilor noștri de știință și totodată o mîndrie a culturii noastre noi » [1].

Exponenți ai diferitelor ramuri ale științei și tehnicii au exprimat aprecieri asemănătoare. « Autorii lucrării, scrie prof. ing. Dimitrie Protopopescu, s-au străduit și au realizat, în bună parte, sarcina de a elabora un dicționar explicativ și normativ care să oglindească vocabularul limbii curente folosite în literatură, știință, artă, presă, practica de producție, tehnică » [2]

Petre Lucaciu relevă ca un merit al dicționarului faptul că « autorii lui au biruit cu succes multe dintre dificultățile ivite, au înfrînt multe teorii idealiste, reacționare, antiștiințifice » [3]. Spre deosebire de dicționarele vechi, « Dicționarul Academiei R.P.R. este menit să slujească răspîndirii ideologiei clasei muncitoare » [4]

Relevarea părților pozitive ale dicționarului a fost însoțită și de o ascuțită analiză critică a lipsurilor lui. Unele obiecții sînt de natură lingvistică. Altele se referă la felul cum a fost redată în dicționar terminologia științifică și tehnică. La discuțiile critice asupra volumului I n-au participat încă scriitorii noștri, de la care sînt de așteptat observații din cele mai interesante și mai folositoare asupra felului cum dicționarul a reușit să oglindească limba noastră literară contemporană. Academia R.P.R. cuprinzînd astăzi în sînul ei pe cei mai reprezentativi scriitori ai noștri, nu ne îndoim că ei își vor spune cuvîntul lor competent.

Deoarece unii redactori ai dicționarului au răspuns, în parte, obiecțiilor cu caracter tehnic și de detaliu [5], ne vom mărgini să adăugăm aici unele observații principiale cu privire la aspectele muncii lexicografice legate de lipsurile semnalate.

Dintre observațiile de natură lingvistică, mai importantă o socotim pe cea a acad. Iorgu Iordan, după care prezentarea în primul rînd a nuanțelor semantice actuale ale cuvintelor ar fi în contradicție cu caracterul istoric al limbii, precum și cu logica, deoarece, scrie d-sa: « înțelesul de astăzi rezultă în mod firesc din unul anterior » [6]. Această obiecție, ridicată și de G. Istrate [7], ar fi justă dacă dicționarul ar avea un caracter istoric. Fiind însă, precum îl arată și titlul, un dicționar explicativ și normativ al limbii romîne literare contemporane, el se bazează pe principiul circulației sensurilor cuvintelor, relevînd, în primul rînd, sensurile și valorile stilistice actuale ale cuvintelor, nu înșirarea istorică a sensurilor lor. Pe acest principiu sînt alcătuite « Dicționarul limbii ruse contemporane » de D. N. Ușakov, « Dicționarul limbii ruse » de S. I. Ojegov

[1] Vezi « Contemporanul », nr. 26, din 1 iulie 1955.

[2] Ibidem, nr. 23, din 10 iunie 1955.

[3] Ibidem, nr. 24, din 17 iunie 1955.

[4] Ibidem.

[5] Vezi Ilie Stanciu, Dicționarul limbii romîne literare contemporane, în « Limba română », anul IV, nr. 2 1955, p. vezi și « Contemporanul », nr. 25, din 24 iunie 1955. Ibidem, nr. 36, din 9 septembrie 1955.

[6] Ibidem, nr. 20, din 20 mai 1955.

[7] Ibidem, nr. 34, din 26 august 1955.

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)

și «Dicționarul limbii ruse literare contemporane» al Academiei de Științe a Uniunii Sovietice, atît în redactarea lui inițială cît și în cea de astăzi. «Dicționarul limbii romîne literare contemporane» reflectă procesele vii din limba noastră literară contemporană, ajunsă astăzi, prin practica literară a secolelor al XIX-lea și al XX-lea, la o înaintată fază de închegare a unității ei. Publicul nostru avea nevoie, în primul rînd, de acest dicționar explicativ și normativ, care să oglindească cea mai corectă și mai frumoasă formă a limbii romîne. Experiența a dovedit pretutindeni caracterul rațional și practic al dicționarelor explicative și normative, superioare dicționarelor inventar, de erudiție istoristă, greu accesibile marelui public. Al. Odobescu a luptat pentru un asemenea dicționar al limbii romîne încă din 1877. «Punctul prim și de căpetenie, al unui dicționar, scrie el, este uzul contemporan. Nu corespunde, mai întîi de toate, cu cerințele celui ce-l consultă, dicționarul acela care nu conține cuvintele pe care omul este expus a le auzi din gura tuturor în orice moment al vieții sale» [1]. Elaborarea «Dicționarului limbii romîne literare contemporane» este urmarea directă a felului în care e apreciat de către lingvistica marxistă studiul limbii contemporane, în opoziție cu vechea direcție lingvistică pentru care punctul de greutate cădea pe studiul limbii vechi. Însuși acad. Iorgu Iordan este autorul unui voluminos manual universitar intitulat «Limba romînă contemporană» (1955), în care a încercat să răspundă cerințelor științifice și didactice de cunoaștere a limbii contemporane.

Oglindind limba națională, în forma ei cea mai desăvîrșită care este limba literară, dicționarul nu putea, firește, să cuprindă termeni moldovenești de circulație regională prea restrînsă ca *bicaș*, *bie*, *brăhni*, *canara*, cum propune G. Istrate [2]. Dacă uneori s-au strecurat totuși termeni de circulație regională restrînsă, aceasta este o greșeală, o abatere de la normele fixate.

Strîns legată de obiecția de mai sus este cea ridicată de prof. Al. Dima [3], E. Boldan [4], G. Istrate [5], ca și în unele scrisori primite de Institutul de lingvistică, asupra absenței indicării în dicționar a etimologiei cuvintelor.

Deși problema etimologiei cuvintelor aparține dicționarelor istorice, ea constituie de multă vreme la noi o preocupare din cele mai pasionante atît pentru lingviști cît și pentru marele public. Discuțiile aprinse stîrnite de latiniști și apoi de generația lui Cihac și Hasdeu asupra originii lexicului romînesc au trezit în sînul opiniei noastre publice un interes viu, care nu s-a stins nici astăzi.

Într-un dicționar explicativ și normativ al limbii contemporane, indicarea originii cuvintelor nu este în. ă neapărat necesară pentru înțelegerea lor, deoarece de cele mai multe ori sensurile actuale ale cuvintelor sînt altele decît cele originare.

---

[1] Vezi A. I. Odobescu, Opere, vol. I, ed. îngrijită de Tudor Vianu. Editura de stat pentru literatură și artă, 1955, p. 318.

[2] Vezi «Contemporanul», nr. 34, din 26 august 1955.

[3] Ibidem, nr. 28, din 14 iulie 1955.

[4] Ibidem, nr. 20, din 3 iulie 1955.

[5] Ibidem, nr. 34, din 26 august 1955.

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)

Indicarea etimologiei cuvintelor, care trebuie însoțită de explicarea transformărilor de sens și de formă suferite de ele din limba de origine în limba actuală, implică un studiu amplu care nu poate fi prezentat științific decît într-un dicționar special, istoric și etimologic. Institutul de lingvistică din București are în planul său de lucru elaborarea unui asemenea dicționar al limbii noastre. Pînă la apariția acestuia, Institutul a introdus totuși, pentru satisfacerea cerințelor marelui public, în Dicționarul într-un volum, a cărui redactare este terminată și care este o formă prescurtată a dicționarului mare, indicarea etimologiei cunoscute pînă acum pentru 80 % dintre cuvintele limbii noastre.

Cele mai numeroase obiecții au fost aduse dicționarului de către specialiști din diferitele ramuri ale tehnicii și științei, din punctul de vedere al specialității lor. Ele se referă fie la noțiuni teoretice, fie la noțiuni speciale de terminologie tehnică, medicală, zoologică, matematică, muzicală, artistică, filozofică, pe care criticii le găsesc redate cu unele lipsuri în ceea ce privește numărul termenilor sau calitatea definițiilor.

Asemenea obiecții nu sînt surprinzătoare, deoarece în toate dicționarele terminologia tehnică a fost totdeauna partea cea mai susceptibilă de critică. Cuprinderea în proporții juste a terminologiei tehnice și științifice și definirea acestor noțiuni într-un dicționar al limbii comune a constituit pretutindeni una din greutățile mari ale muncii lexicografice de totdeauna. Redactorii « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » au avut o sarcină cu atît mai grea cu cît la noi nu există o tradiție lexicografică în ceea ce privește prelucrarea lingvistică pentru marile mase a terminologiei științifice. Ei n-au avut la dispoziție nici manuale corespunzătoare sau cărți de popularizare din care să aprecieze în mod just circulația termenilor științifici și în care să fie formulate definiții esențiale corespunzătoare nivelului de astăzi al științei și accesibile nivelului comun de înțelegere. Orientarea în literatura tehnică și științifică a prezentat pentru redactorii dicționarului mari dificultăți, deoarece tratatele pe care ei au trebuit să le consulte cuprind prea multe detalii, iar definițiile date presupun prea multe cunoștințe anterioare de specialitate. Pe de altă parte, literatura tehnică și științifică nu a fost totdeauna prea just aleasă pentru dicționar, lipsind dintre lucrările consultate pentru volumul I, după cum s-a semnalat de către unii critici, uneori chiar lucrări editate de Academia R.P.R. sau lucrări personale de mare valoare științifică ca cele ale academicienilor C. I. Parhon, Traian Săvulescu, S. S oilov, E. Carafoli, St. Nicolau. Astfel, fără să se găsească greșeli prea grave, s-au semnalat totuși definiții incomplete sau improprii chiar pentru termeni ca: *algebră*, *aritmetică*, *apeduct*, *aerolit*, *aerosol*, *amortizare*, *antropologie*, *articulație*, *cifră* etc.

O altă greutate care complică problema definirii exacte a terminologiei științifice și a cuprinderii ei juste într-un dicționar provine din faptul că în zilele noastre știința cunoaște o evoluție mai rapidă decît în orice altă epocă anterioară. Cunoștințele sporesc astăzi neîncetat, se ivesc mereu noțiuni științifice noi, iar definițiile consacrate vremelnic sînt mereu susceptibile de revizuire în lumina

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)

cercetărilor noi. Cu zece ani în urmă, cunoștințele asupra energiei atomice erau aproape inexistente, pe cînd astăzi o mulțime de noțiuni în legătură cu energia atomică trebuie să intre în materialul dicționarului. Peste zece, douăzeci de ani, un dicționar care n-ar cuprinde o bogată terminologie atomică va fi considerat, desigur, ca învechit. Ceea ce învechește un dicționar este în primul rînd terminologia tehnică, științifică și ideologică. Strîns legată de progresul tehnicii și științei la un moment dat al dezvoltării lor, terminologia tehnică și științifică aparține părții celei mai mobile a vocabularului. De aceea, un dicționar de acum 50—60 de ani este astăzi aproape inutilizabil în ce privește terminologia științifică, tehnică și ideologică. Volumele apărute din « Etymologicum Magnum Romaniae » al lui Hasdeu, ca și cele trei volume apărute din Dicționarul Academiei Romîne, nu sînt învechite numai prin concepția care le-a stat la bază, ci, în primul rînd, prin insuficiența terminologiei științifice și ideologice și prin perimarea definițiilor acesteia.

Înlăturarea dificultăților legate de definirea justă a terminologiei științifice în « Dicționarul limbii romîne literare contemporane » nu poate fi obținută, cum susține prof. Remus Răduleț, prin încredințarea redactării ei exclusiv specialiștilor [1]. Experiența aceasta a început la revizia volumelor II, III și IV ale dicționarului cu o echipă de colaboratori ai « Lexiconului tehnic romîn », condusă chiar de prof. Remus Răduleț, dar prin aceasta greutățile nu s-au înlăturat. Specialiștii din diferitele ramuri ale tehnicii și științei propun intrarea în dicționar a unui număr prea mare de termeni de specialitate, iar pe de altă parte, definițiile propuse de ei au, în general, un caracter prea tehnic. Astfel, spre exemplu, pentru cuvîntul *electricitate*, specialiștii au propus definiția: « sarcină electrică », iar pentru *sarcină electrică*: « mărime de stare pe care o au corpurile după ce au fost frecate unul de altul ». Este evident că asemenea definiții care trimit de la un element necunoscut la altul nu pot fi acceptate în dicționar, deoarece, în afară de specialiști, nimeni nu le poate înțelege. Intervenția lingvistului pentru alegerea termenilor ce urmează a fi cuprinși în dicționar, precum și pentru definirea lor accesibilă este neapărat necesară. Nu se poate încredința deci exclusiv specialiștilor sarcina redactării terminologiei științifice, ci trebuie întărită colaborarea între lingviști și ceilalți oameni de știință pentru soluționarea justă a acestei probleme. Institutul de lingvistică a făcut, chiar de la începutul redactării dicționarului, apel la specialiștii din celelalte institute ale Academiei, fără să primească însă totdeauna cea mai competentă colaborare.

Greutatea definirii satisfăcătoare a terminologiei tehnice și științifice a fost relevată la noi de curînd prin discuțiile stîrnite în jurul « Lexiconului tehnic romîn », redactat exclusiv de specialiști, în ultimii ani. Criticii « Lexiconului » i-au adus obiecții serioase de natură ideologică și de stil, dar și obiecții asupra felului cum au fost definite noțiunile teoretice de bază ale științelor naturii ca: *forță*, *mișcare*, *materie*, *legi fizice*, sau unele noțiuni tehnice ca: *mecanizare*, *auto-*

[1] Vezi « Contemporanul », nr. 21, din 27 mai 1955.

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)

matizare, *aeraj*, *indice tehnico-economic*, precum și unele noțiuni de specialitate, mai ales din matematică [1].

În articolele din « Contemporanul » și « Gazeta literară » consacrate discuțiilor asupra « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » s-au mai ridicat în legătură cu terminologia tehnică și științifică două feluri de obiecții cu caracter contradictoriu. Astfel, acad. Iorgu Iordan se arată surprins de prezența unor termeni ca *acroter*, *aerofotogrametrie*, *anemostat*, care nu și-ar avea, după d-sa, locul în dicționarul limbii noastre literare contemporane [2]. Prof. Remus Răduleț [3] și alți tehnicieni și specialiști susțin, dimpotrivă, că lipsesc din dicționar numeroși termeni tehnici și științifici intrați în uzul vorbirii curente. Viorel Cosma reproșează dicționarului că nu cuprinde termeni muzicali, după d-sa foarte cunoscuți, ca: *agogică*, *ambitus*, *anacluză*, *arletă*, *assai*, *bombardon*, *cantabile*, *commodo*, *contrafagot* și alții [4].

Ambele obiecții relevă încă o dată complexitatea problemelor ce se pun în fața redactorilor unui dicționar al limbii literare contemporane și dificultatea mare de a satisface cerințele atît de variate ale cititorilor specialiști, fiind foarte greu să se stabilească o limită justă între termenii tehnici care trebuie și care nu trebuie să intre într-un dicționar al limbii curente. Această limită este totdeauna în funcție de progresul științei și de pătrunderea terminologiei speciale în vorbirea comună.

Deoarece știința cunoaște astăzi un avînt atît de mare și răspîndirea ei constituie o sarcină de cinste a statului nostru de democrație populară, se ridică imperios problema necesității alcătuirii unei enciclopedii romînești care să oglindească progresele vaste ale științei și culturii de astăzi. O asemenea lucrare este cerută de marile mase cititoare însetate de cunoștințe, deoarece ele nu dispun în prezent de nici o enciclopedie acceptabilă din punct de vedere al conținutului și al orientării ideologice. Cu excepția « Enciclopediei romîne » a lui C. Diaconovici (Sibiu, 1898—1904, trei volume), lucrare merituoasă pentru vremea cînd a apărut dar nemaiprezentînd astăzi decît un interes istoric, lucrări ca Enciclopedia « Minerva » (Cluj, 1929) sau partea de enciclopedie din Dicționarul enciclopedic ilustrat « Cartea Romînească » (1931) n-au corespuns cerințelor nici în vremea cînd au apărut.

★

În prefața ediției a șaptea din 1877 a « Dicționarului Academiei Franceze », operă dispunînd atunci de o experiență lexicografică neîntreruptă timp de aproape

[1] Vezi: prof. univ. T. Vescan și conf. univ. M. Arcan, Pentru înlăturarea rămășițelor idealiste, antiștiințifice din « Lexiconul tehnic romîn » (« Contemporanul », din 17 octombrie 1952); acad. Gr. C. Moisil, Discuția în legătură cu « Lexiconul tehnic romîn » (« Contemporanul », din 5 decembrie 1952); acad. N. Profiri, Cu privire la discuția asupra « Lexiconului tehnic romîn » (« Contemporanul », din 27 februarie 1953).

[2] Vezi « Contemporanul », din 20 mai 1955.

[3] Vezi « Contemporanul », din 27 mai 1955.

[4] Vezi « Contemporanul », nr. 31, din 3 august 1955.

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)

două sute cincizeci de ani, se spun următoarele cuvinte juste: « Quel est le dictionnaire qui ne donne pas prise par quelque côté à la critique, et même à une très juste critique ».

Dicționarul unei limbi vii nu poate fi niciodată complet și ireproșabil. Este greșit să se creadă că un dicționar este o operă definitivă. El este o operă în continuă lucrare, căci și limba este în continuă mișcare. Dicționarul nu poate fi ferit de lipsuri, fie în ceea ce privește înregistrarea termenilor, fie în ceea ce privește exactitatea definițiilor. Dar orice dicționar este susceptibil de îmbunătățiri continue prin edițiile lui succesive. Criticile aduse « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » au avut în vedere îndeosebi această perspectivă. Ele au ținut seama că o lucrare atît de minuțioasă și de complexă se realizează la noi pentru întîia oară și observațiile critice făcute pe marginea volumului I au fost inspirate exclusiv de grija de a ridica calitatea edițiilor și volumelor lui viitoare. Această poziție constructivă a criticilor aduse a exprimat-o îndeosebi prof. Remus Rădulet, care și-a încheiat observațiile asupra dicționarului, scriind că el este « o operă de mare importanță națională și este o datorie patriotică a fiecăruia să contribuie la îmbunătățirea edițiilor ulterioare ale volumului I și a textului elaborat dar încă nepublicat. »[1]

Discuțiile născute în jurul primului volum al « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » sînt în același timp de un mare folos pentru lexicografii noștri prin precizarea diferitelor probleme teoretice de lexicografie care sînt rămase în urma practicii. Lexicografia noastră n-a avut în trecut baze metodologice sigure, munca în acest domeniu fiind făcută după înclinații personale și într-un practicism lipsit de uniformitate. Prin prelucrarea științifică a teoriei despre diferitele aspecte ale vocabularului și despre sistemul de stiluri ale limbii, prin determinarea mai precisă a sarcinilor și conținutului diferitelor tipuri de dicționare, prin perfecționarea continuă a cadrelor de lexicografi care au lucrat la redactarea « Dicționarului limbii romîne literare contemporane », lexicografia noastră va putea obține succese tot mai mari în elaborarea dicționarelor etimologic, istoric, de regionalisme, de sinonime și bilingve ce se găsesc acum în lucru.

Este de la sine înțeles că redactorii « Dicționarului limbii romîne literare contemporane » vor folosi în mod rodnic observațiile făcute asupra volumului I și vor îmbunătăți în lumina lor celelalte volume și ediții ale dicționarului. De la munca începută de latiniști în primul deceniu al secolului al XIX-lea pentru un dicționar al limbii romîne și pînă astăzi lexicografia noastră a făcut progrese mari prin folosirea în spirit critic a experienței și a materialului adunat de înaintași. Lexicografii noștri, care lucrează pentru întîia oară în colective coordonate și se bucură de sprijinul larg al statului de democrație populară, se vor strădui mereu ca, în colaborare cu ceilalți oameni de știință din secțiile Academiei R.P.R., să ridice « Dicționarul limbii romîne literare contemporane » la înălțimea operelor mari și trainice ale epocii socialiste.

[1] Vezi « Contemporanul » din 27 mai 1955.

BDD-A10293 © 1955 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:02 UTC)